

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskap

Kandidatuppsats 15 hp | Socialt arbete | Vårterminen 2013

Ung och jourhemsplacerad

– En studie om hur ungdomar skapar sin självbild i den sociala kontexten.

Författare: Susanne Wigskog

Handledare: Per Carlson

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka på vilket sätt en jourhemsplacering påverkar ungdomars självbild. I studien har en teori gällande avvikelse använts, samt symbolisk interaktionism. Studien har genomförts med kvalitativa intervjuer som typ av datainsamling och resultatet visar att det sociala sammanhanget är av stor betydelse i ungdomars skapande av sin självbild. Ungdomarna i studien upplever känslor av avvikelse och de upplever att en jourhemsplacering bryter mot den sociala normen som finns i samhället idag. Denna avvikelse upplevs på olika sätt och i olika hög grad beroende på hur deras erfarenheter av jourhemsplaceringen ser ut. Ungdomarna formar sin självbild genom de sociala grupper som de tillhör, både inom och utanför skolan. Ungdomar förhåller sig till de sociala grupper som de tillhör och speglar omgivningens beteende i sitt eget tänkande och handlande. Då ungdomarna kan överta de attityder som finns i samhället kan de förhålla sig till sig själva på samma sätt som andra förhåller sig till dem. Detta påverkar även hur ungdomarna ser på sina framtidsmöjligheter.

Nyckelord: Självbild, jourhem, ungdom, generaliserande andre, avvikelse

Abstract

The purpose of this study is to investigate in what way a emergency foster placement affects a youths self-image. In this study a theory concerning deviation has been applied, as well as symbolic interactionism. The study has been done by using qualitative interviews as the point of data and the result show that the social context is very important when youths create their self-image. In the study the youths experience feelings of deviation, they experience that an emergency foster placement clashes with the social norm that exist in today's society. This deviation is experienced in different ways and to different degrees depending on their experience of emergency foster placement. Young people shape their self-image by the social groups to which they belong, both within and outside the school. Young people relate to the social groups to which they belong and reflect ambient behavior in their own thinking and actions. When young people can take on the attitudes of society, they can relate to themselves in the same way that others relate to them. This also affects how adolescents perceive their future prospects.

Keywords: Self-image, foster homes, youth, generalized other, deviation

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Problemformulering.....	3
1.3 Syfte och frågeställning.....	3
1.4 Avgränsningar.....	4
1.5 Definitioner.....	4
1.5.1 Ungdomar.....	4
1.5.2 Självbild.....	4
1.5.3 Familjehem eller fosterhem.....	4
1.5.4 Jourhem.....	5
1.6 Disposition.....	5
2. Tidigare forskning.....	5
2.1 Sociala relationer.....	6
2.2 Relationer till vuxna.....	6
3. Teoretiska perspektiv.....	9
3.1 En interaktionistisk teori om avvikelse.....	9
3.2 Ungdomar och det sociala sammanhanget.....	11
4. Metod och metoddiskussion.....	13
4.1 Reliabilitet/Validitet.....	15
4.2 Tillvägagångssätt.....	16
4.3 Etiska hänsynstaganden.....	17
5. Resultat och analys.....	17
5.1 Hur påverkar omgivningens bemötande skapandet av ungdomars självbild?.....	18
5.2 Upplever ungdomarna att andra ser dem som annorlunda? På vilket sätt?.....	23
6. Diskussion.....	27
6.1 Förslag till vidare forskning.....	30

Referenser.....	31
Elektroniska källor	32
Bilaga	33

1. Inledning

Sara är tjugo år och i dagsläget jourhemsplacerad, och det är något hon varit ett flertal gånger tidigare. Sara har flyttat mellan olika jourhem under sin ungdomstid och tvingats bryta upp från sin familj och från sina barndomsvänner. Nya vänner som Sara lärt känna har hon också ofrivilligt fått bryta upp ifrån. Nu lever Sara i ett jourhem, långt ifrån sin födelsestad. Hur länge det går att stanna där, eller vart flytten bär av sedan är det ingen som vet. Kanske finns det rentav en möjlighet att flytta tillbaka till den biologiska familjen. Sara känner en motvilja till att skaffa nya vänner, då det finns stor sannolikhet att det kommer att ske ett uppbrott även från dem. Vem är Sara? Det vet hon inte riktigt. Men vetskapen om att inte vara som andra unga tjejer gör sig ständigt påmind. Sara känner sig annorlunda. Klasskamraterna går på stan med sina mödrar eller med sina bästa vänner, men det gör inte Sara. Hon går hem till jourfamiljen, hon tycker verkligen om dem. Men Sara måste nog flytta igen, hon vet bara inte när, eller vart.

Under studietiden har författaren till denna uppsats i olika perioder kommit i kontakt med barn och ungdomar i både jourhemsvård och familjehemsvård. De ungdomar undertecknad då kom i kontakt med uttryckte känslor av att vara annorlunda, de uppvisade även en saknad av gamla kamrater och sin tidigare skola. Saras upplevelser är inte unika, känslan av att vara annorlunda har under studiens gång visat sig vara vanligt förekommande. Studien vill undersöka hur upplevelsen av att byta social kontext påverkar ungdomars självbild.

Då materialsökningen till denna studie inleddes visade det sig att det finns ett rikt material gällande familjehemsplacerade ungdomar, men jourhemsplacerade ungdomar har det dock inte forskats kring i lika stor utsträckning. Studiens fokus ligger främst på barn och ungdomar som placerats i jourhem, detta för att den akuta situation det ofta innebär skulle kunna påverka ungdomarnas upplevelser på ett annorlunda sätt än en familjehemsplacering. Även familjehemsplacerade barn och ungdomar kommer i vissa avsnitt att dryftas.

1.1 Bakgrund

Jourhemsvård är ett relativt outforskat område, detta trots att det är en ökande insats (Johansson m.fl., 2006, s. 18-20). Formellt sett är jourhem kort och gott ett familjehem, skillnaden är att jourhem är till för placeringar av ett mer akut slag. Praxis enligt många kommuner är att en jourhemsplacering inte bör överstiga tre till fyra månader. Tidigare

benämndes familjehem som fosterhem, vilket är en benämning som lever kvar i viss litteratur. I familjehemmens uppdrag ligger fokus på själva ansvaret för barnen, men i regel är de biologiska föräldrarna fortfarande vårdnadshavare. Majoriteten av familjehemsföräldrarna har dock inget släktskap till barnen (Johansson m.fl., 2006, s. 18-20). Innan familjehemsföräldrarna anlitas genomgår de utredning och godkännande av socialtjänsten inom kommunen. Då familjehemsföräldrarna tar emot barn utför de ett kommunalt uppdrag, vilket berättigar till ekonomisk ersättning för arbetet. Mellan familjehemmet och socialtjänsten i kommunen upprättas ett avtal. Ofta står det dock inte i avtalet hur länge uppdraget ska vara, det kan sägas upp av både familjehemsföräldrarna såväl som kommunen. Jourhemsvården regleras av samma lagar som gäller för familjehemsvården (Johansson m.fl., 2006, s. 18-20).

Ansvaret för att barn och unga växer upp under trygga förhållanden ligger hos både föräldrar och samhälle. Om barn och unga riskerar en ogynnsam utveckling skall kommunen se till att de får det stöd och skydd som de är i behov av, och om det är till den unges bästa, skall vård och fostran ges i ett annat hem än det egna. Detta skall om det är möjligt ske i samförstånd med vårdnadshavarna. Om samtycke inte lämnas och det bedöms vara nödvändigt med placering i ett annat hem kan socialnämnden ansöka om omhändertagande enligt Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (Socialtjänstlagen, SFS: 2001:453, 5 kap. 1§). Vård med stöd i LVU kan aktualiseras i två huvudsakliga fall. Dels om brister i omsorgen eller andra omständigheter i hemmet orsakar en tydlig risk för att hälsan eller utvecklingen skadas hos den unge, dels om den unge själv utsätter sig för likartad risk genom exempelvis brottslig verksamhet eller missbruk (Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, SFS: 1990:52, 1-3§§).

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter skall barnets bästa alltid komma i första hand i alla insatser som berör barn. Barnkonventionen definierar de rättigheter som bör gälla för alla världens barn. Konventionen framhåller även föräldrarnas och familjens ansvar för barnet, samtidigt som den föreskriver statens ansvar för att barn skyddas mot utnyttjande, övergrepp och vanvård. Barnkonventionen ratificerades i Sverige år 1990 vilket innebär att den är en del av svensk lag (Barnombudsmannen, 2013).

1.2 Problemformulering

Jourhemsplacerade ungdomar har varit tvungna att byta social kontext, ofta väldigt hastigt. Dessa ungdomar lever under omständigheter som bryter mot den samhälleliga normen av hur en familj ser ut, och de har flyttat till en familj som ofta har varit främmande för dem sedan tidigare. Tidigare studier på området har endast till viss del behandlat ungdomar, men då först när de nått en vuxen ålder. Andra studier har också främst berört familjehemsföräldrars perspektiv. Studier som behandlar hur ungdomarna upplever sin situation under tiden de är placerade eller snart därefter saknas till stor del i forskningen idag. Många av de studier som författaren till denna uppsats tagit del av har ett anknytningsteoretiskt perspektiv, och fokus ligger då ofta på kontakten med de biologiska föräldrarna. Studier som rör interaktionen med jämnåriga sociala kontakter som de jourhemsplacerade ungdomarna möter är i skrivande stund få. Då sociala kontakter är av betydelse för ungdomar kommer denna studie främst att fokusera på dessa relationer. Jourhemsplacerade ungdomar är viktiga att studera för att öka kunskapen om hur situationen påverkar dem, det är vanliga ungdomar med vanliga behov och intressen, men de befinner sig i en relativt ovanlig och ofta akut situation. I det sociala arbetet är det av vikt att ha en kunskap om vad en jourhemsplacering kan ha för påverkan på ungdomar i ett tidigare skede, detta för att ha en möjlighet att överväga lämpligheten i beslutet. Enligt Tarrant, MacKenzie och Hewitt (2006) identifierar sig ungdomar med de sociala grupper som de tillhör, byte av social kontext kan därmed ha en påverkan på hur ungdomars identitetsskapande utvecklas. Studien syftar till att nå en förståelse för hur ungdomar formar sin självbild i förhållande till personer i sin näromgivning

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att undersöka på vilket sätt en jourhemsplacering påverkar ungdomars självbild.

Frågeställningarna är:

- Hur påverkar omgivningens bemötande skapandet av ungdomarnas självbild?
- Upplever ungdomarna att andra betraktar dem som annorlunda? I så fall på vilket sätt?

1.4 Avgränsningar

I studien har två olika teorier nyttjats; den symboliska interaktionismen samt en teori som rör avvikelse. Begreppet *avvikelse* innebär att en individ bryter mot vad som ses som norm i ett samhälle eller i en social grupp. Avvikelsen konstrueras av samhället och är en konsekvens av omgivningens reaktioner (Becker, 2006, s. 20-25). Den *symboliska interaktionismen* rör människors formande av sitt jag, och därmed sin självbild, i förhållande till omgivningen (Mead, 1976, s. 30). Båda dessa teorier är lämpliga på grund av att denna studie söker nå en förståelse av ungdomars självbildsskapande i den sociala kontexten. Många av de studier som tidigare gjorts gällande jourhem och familjehem har haft ett anknytningsteoretiskt perspektiv, i vilket man främst fokuserat på förhållandet mellan barn och föräldrar. Detta är dock av mindre intresse för föreliggande studie på grund av att det redan finns ett rikt material gällande anknytning. Det går att se tonåren som en tid av frigörelse från familjen då andra sociala kontakter får större betydelse. Tonvikten i denna studie kommer därför istället att ligga på skolmiljön och ungdomarnas vänskapsrelationer.

1.5 Definitioner

Under detta avsnitt definieras de begrepp som används i studien.

1.5.1 Ungdomar

När det i studien hänvisas till *ungdomarna* avses individer från sju ton till tjugo år som är, eller nyligen har varit, placerade i jourhem.

1.5.2 Självbild

Begreppet *självbild* kommer att användas på samma sätt som Mead (1976) definierar begreppet *jaget*. Mead (1976) menar att jaget (självbilden) uppstår genom sociala erfarenheter. Jaget ses som en social process som styrs genom vår förmåga att reflektera och betrakta oss själva på samma sätt som andra skulle ha betraktat oss. Jaget är en social konstruktion, vilket innebär att jaget speglar den sociala processen i vilken en individ är del av. (Mead, 1976, s. 109-114).

1.5.3 Familjehem eller fosterhem

Ett *familjehem* tar på kommunens uppdrag emot barn och unga för stadigvarande fostran och vård, alternativt vuxna för omvårdnad och vård (Nationalencyklopedin, 2013). *Fosterhem* är en äldre beteckning på familjehem (Johansson m.fl., 2006, s. 19). I denna studie används

begreppet familjehem och familjehemsföräldrar i första hand. Begreppet fosterhem används endast under avsnittet tidigare forskning, då författarna själva har använt detta begrepp.

1.5.4 Jourhem

Ett *jourhem* tar emot barn och ungdomar som befinner sig i akuta situationer, detta på ett mer tillfälligt sätt än familjehem. Orsaken kan vara att barnets eller den unges vårdnadshavare hastigt blivit ur stånd att se till barnets behov, detta kan bland annat bero på sociala problem, dödsfall eller sjukdom. Ett jourhem är en sorts kontrakterat familjehem som inkluderar stödhem och beredskapshem (Nationalencyklopedin, 2013).

1.6 Disposition

Studien är indelad i sex avsnitt. Efter detta inledande kapitel kommer tidigare forskning gällande självkänsla, självbildsskapande och välmående hos ungdomar att presenteras. I kapitel tre redogörs för de teoretiska perspektiv som används i studien, dessa är *en interaktionistisk teori om avvikelser* samt *symbolisk interaktionism*. I det fjärde kapitlet presenteras den kvalitativa metoden och tillvägagångssättet, etiska hänsynstaganden hör också till detta kapitel. I det femte kapitlet presenteras och analyseras studiens resultat utifrån de teoretiska referensramarna, detta kapitel är indelat i två temakapitel som rör de ovan presenterade frågeställningarna. Det sjätte och sista kapitlet utgör en sammanfattande diskussion.

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs för tidigare forskning som behandlar ungdomar som placerats i jourhem samt familjehem, forskning gällande ungdomars identitetsskapande kommer också att presenteras. Tillgången till forskning om jourhemsplaceringar har varit mycket begränsad, därav är stor del av forskningen som författaren till denna uppsats tagit del av gjord på familjehem samt fosterhem, viss forskning gällande hur ungdomar identifierar sig med sociala grupper presenteras också. Forskning som enbart fokuserar på familjehemsföräldrarna och deras upplevelser har inte redogjorts för då fokus i denna studie ligger på barnens och ungdomarnas situationer.

2.1 Sociala relationer

En studie behandlar huruvida brittiska ungdomar identifierar sig med sociala grupper i skolmiljön och dess påverkan på ungdomarnas självuppfattning. Studien har skett utifrån ett interaktivt- och utvecklingsteoretiskt perspektiv, fokus har legat på den sociala identiteten. Resultatet visar att många av ungdomarna identifierade sig starkt med den sociala grupp de tillhörde. De som identifierade sig starkt med en kamratgrupp, som de också umgicks med regelbundet hade högre självkänsla på ett flertal områden än de som inte identifierade sig med någon kamratgrupp. De hade bland annat mindre svårigheter att handskas med relationsmässiga problem och lade fokus på att avsluta sina studier. Studien pekar på vikten av grupptillhörighet under tonårstiden (Tarrant, m.fl., 2006, s. 627-640).

Vikten av sociala relationer behandlas i en ytterligare en studie i vilken man undersökt hur barn uppfattar att det har varit att leva i ett familjehem (Fernandez, 2006, s. 353-357). Denna studie är gjord med anknytningsteori som utgångspunkt. Man har kommit fram till att det finns svårigheter i att belysa sambandet mellan livserfarenheter och självkänsla. Relationerna inom familjehemmet, samt relationerna till den biologiska familjen sågs ha stor betydelse på vårdens effekt. Ofrivillig flytt leder till ett avbrott i kontinuiteten även i andra relationer som är viktiga för ungdomen, kontakten med vännerna kan påverkas på ett negativt sätt. Kontakten med den biologiska familjen kan också bli problematisk. Antalet hem ungdomarna har flyttat mellan går att koppla samman med nivån av självkänsla, ju fler olika familjehem, desto lägre självkänsla. Studien visade även att barn som placerades i familjehem vid en högre ålder hade högre grad av självkänsla. Utvecklingsforskningen tyder på att även vid en ung ålder har många aspekter av självkänslan uppstått, relationen med vänner och närstående är en utmaning när det kommer till utveckling genom tonåren. Då ungdomar placerats i ung ålder påverkades deras självkänsla i högre grad på ett negativt sätt (Fernandez, 2006, s. 353-357). I likhet med Tarrant m.fl. (2006) fokuserar denna studie till viss del på sociala relationer. Båda dessa studier visar att inre relationer är av stor vikt för barn och ungdomar. Dessa aspekter är centrala i föreliggande studie.

2.2 Relationer till vuxna

I den forskning som följer nedan har man främst fokuserat på betydelsen av barns och ungdomars anknytning till föräldrarna på olika sätt, samtliga visar att en god föräldrakontakt är av stor vikt för ungdomarnas välmående och framtid. I en rapport där man fokuserat på ungdomars framtidstro har man pekat på denna föräldrakontakt. Studien genomfördes två år

efter att familjehemsvården avslutades. Resultatet av denna studie visar att majoriteten av dem som var familjehemsplacerade under denna tid uppvisar en positiv framtidstro. Man har också sett att god kontakt med föräldrar, samt trygg övergång från familjehemsvården till vuxenlivet är av stor betydelse. I denna studie har man använt sig av anknytningsteori då många av de bedömningar som görs inom familjehemsvården teoretiskt har sin grund i denna teori. Man har även använt sig av teorier gällande stolthet, skam och utveckling (Westberg & Tilander, 2010, s. 9-40). Samtliga barn som har varit familjehemsplacerade har skilts från sina biologiska föräldrar, de har utsatts för avvisanden som har väckt känslor av skam och nedvärdering av barnets eget jag (Westberg & Tilander, 2010, s. 132, 136). Dessa känslor kan leda till svårigheter för barnen att lita på vuxna (Westberg & Tilander, 2010, s. 10). Man understryker också att insatser som är bra för ett visst barn kan vara dåliga för ett annat barn.

Ungdomarnas vuxenliv och behovet av föräldrakontakt diskuteras även av Vinnerljung (1996). Han har studerat hur det har gått för fosterbarn som vuxna. Resultatet visar att fosterbarn som varit placerade under en längre tid får svagare sociala positioner än jämnåriga i den normala befolkningen (Vinnerljung, 1996, s. 238). De som varit fosterhemsplacerade hade i högre grad lägre utbildning samt egna barn som fick vård utanför hemmet (Vinnerljung, 1996, s. 202). Vinnerljung (1996) menar att det är svårt att förklara detta teoretiskt. Han nämner dock att det finns vissa riskfaktorer som kan ses som specifika för barn som växer upp i fosterbarnsvård, bland annat att de under sina första levnadsår levt under svåra förhållanden och att de har svårt att utveckla sin identitet då det ofta finns en brist på föräldrakontakt. Ställningen inom fosterhemsfamiljen ses också som en riskfaktor, då barnet kan flyttas med kort varsel samt att de efter avslutat vård inte alltid har kontakt med vare sig fosterfamiljen eller ursprungsfamiljen (Vinnerljung, 1996, s. 228-238). I denna studie, samt i ovan presenterade rapport, har man bortsett ifrån vikten av sociala kontakter utanför familjen. Ungdomars behov av vänskapsrelationer behandlas inte dessa undersökningar.

Under en period på tio år följde Andersson (1995) en grupp av arton barn som placerats på barnhem i väldigt tidig ålder på grund av missbruk i familjen, för att senare hamna i ett familjehem. Fokus har varit barnens känslomässiga mående och självvärdering. Både vuxnas bedömning av barnens välbefinnande, och barnens egen bedömning av sitt välbefinnande, har tagits hänsyn till i studien. Den sociala kontexten som närmiljön utgör för barnen har varit utgångspunkt i denna studie, man har till stor del använt sig av psykoanalytiskt orienterade teorier (Andersson, 1995, s. 102). Fem år efter att barnen placerats på familjehem hade

majoriteten av dem likartat välbefinnande som andra barn i samma åldersgrupp, vid detta tillfälle var barnen mellan fem och tio år. De hade också liknande självvärdering som andra barn (Andersson, 1995, s. 106-136). Tio år efter barnhemsplaceringen visade dubbelt så många barn, det vill säga hälften av den undersökta gruppen, tecken på känslomässiga störningar jämfört med den tidigare uppföljningen. Detta enligt de vuxna i barnens omgivning. De vuxnas bedömning stämde relativt bra överens med barnens egen självvärdering gällande sitt välmående (Andersson, 1995, s. 146-153). Föräldrarelationerna är viktiga för barnens välmående, framförallt om barnen har god relation till både sina biologiska föräldrar och familjehemsföräldrarna, utan några föräldrarelationer lyckades inget barn bibehålla en normal självkänsla. Elva av barnen hade en god relation till skolan och kamrater, sju av barnen hade sämre kamratrelationer (Andersson, 1995, s. 166-168).

I en senare artikel av Andersson (2004) rapporteras resultaten av en studie som baseras på barn som levt i familjehem i början på 1980-talet. Fokus i denna studie har legat på familjereaktioner och barnens välmående utifrån anknytningsteorin. Resultatet visar att de barn som bedömdes vara välmående hade en god anknytning till sin biologiska familj, främst modern, samt en fortsatt god kontakt med familjehemmet. De som bedömdes ha ett måttligt välmående hade lite eller ingen kontakt med sin biologiska familj under tiden i familjehemmet. Dessa barn uttryckte en känsla av ensamhet och en besvikelse över sina familjereaktioner. De barn som hade ett lågt välmående och som även kommit in på kriminella banor hade få skyddsfaktorer och en större andel riskfaktorer än de övriga barnen i studien, i dessa fall hade barnen olika typer av anknytningsmönster. Andersson (2004) framhåller att det inte endast handlar om anknytningsmönster när det kommer till att bedöma utfallet av familjehemsplaceringar. Andra faktorer måste tas hänsyn till, men anknytning är ett användbart synsätt när det kommer till att förstå relationer (Andersson, 2004, s. 43-54).

Få av dessa studier har fokuserat på vilka sociala konsekvenser relationerna i skolan har haft för dessa barn. Detta är en aspekt som kommer att ta stor plats i denna uppsats. Många av de studier som finns idag har en anknytningsteoretisk ingång, där man främst fokuserat på relationerna till de biologiska föräldrarna. Under tecknads uppfattning är att andra sociala relationer tar större plats under tonårstiden än när det handlar om små barn, det omgivande samhället får större betydelse. Denna aspekt kommer man inte åt då man har ett anknytningsteoretiskt perspektiv. Denna studie har istället ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, och detta för att belysa denna problematik från en annan vinkel än den som är

dominerande idag. Intresset i denna studie ligger därmed i högre grad på hur ungdomarna påverkas av jämnåriga sociala kontakter.

3. Teoretiska perspektiv

I detta avsnitt presenteras de teoretiska utgångspunkterna för studien. Då studien syftar till att belysa ungdomarnas skapande av sin självbild i den sociala kontext de befinner sig används en *interaktionistisk teori om avvikelser*. Detta för att belysa hur känslor av avvikelser skapas i den sociala processen, samt vilken påverkan detta har på ungdomarnas självbildsskapande. Även *social interaktionism* har använts, och då främst Meads (1976) begrepp den generaliserande andre, detta för att belysa ungdomars anpassning till det omgivande samhället.

3.1 En interaktionistisk teori om avvikelser

Avvikelse definieras i detta fall som ett brott mot en överenskommen regel (Becker, 2006, s.20-25), förståsvis i studien kommer främst begreppet norm att användas istället för regel. Med begreppet norm avses då samhälleliga riktlinjer som alla människor förväntas följa i sociala situationer (Abercrombie, Hill & Turner, 1994, s. 287). Avvikelse framkallas av samhället genom att normer skapas som alla individer förväntas att följa. Vad som definieras som avvikande i ett samhälle skiljer sig mellan olika sociala grupper, alla människor tillhör samtidigt flera olika grupper (Becker, 2006, s.20-25). Ungdomarna som är aktuella i föreliggande studie tillhör en eller flera grupper i skolan, någon tillhör även en tidigare grupp i form av barndomsvänner. Även jourhemmet utgör en social grupp för dessa individer. Inom dessa grupper finns olika sociala normer som ungdomarna förväntas följa. Genom att en individ följer vad som betraktas som norm inom en viss grupp kan hon samtidigt bryta mot vad som ses som norm inom en annan grupp. Det som exempelvis är accepterat i gruppen av barndomsvänner kan ses som avvikande i skolan. Om en specifik handling är avvikande eller inte beror på till stor del på hur den omgivande gruppen reagerar på den (Becker, 2006, s.20-25). Detta kan därmed innebära att om andra inte reagerar på att ungdomarna lever i ett jourhem betraktas de inte som utanförstående. Om omgivningen däremot reagerar starkt på ungdomarnas situation betraktas de i högre grad som avvikande individer. Då avvikelser är ett resultat av andras reaktioner kan även personer som inte brutit mot någon regel betraktas som avvikande, etiketteringsprocessen är inte ofelbar (Becker, 2006, s.20-25).

Hur långt utanför en individ befinner sig kan variera från fall till fall, en trafikförseelse kan ses som en överträdelse som betraktas med tolerans, medan våldsbrott genomförs av någon som ses som verkligt utanförstående. I hur stor utsträckning en handling ses som avvikande beror även på vem det är som begår handlingen samt vem som anser sig ha tagit skada av den. En enkel syn på avvikelse definierar det som skiljer sig för mycket från vad som ses som det genomsnittliga som avvikande (Becker, 2006, s.19-26). Ungdomarna bryter mot en samhällelig norm genom att bo i en annan familj än den egna, även det faktum att de bytt skola kan ses som normbrytande i vissa sociala grupper. Hur långt utanför en ungdom betraktas handlar därmed även om hur den omgivande gruppen ser ut, vad de ser som ett normbrytande beteende. Detta kan bland annat handla om huruvida den sociala gruppen har stött på personer i likartade situationer tidigare.

Det är inte enbart de handlingar som andra betraktar som avvikande som är verkligt avvikande. Detta måste dock uppmärksammas vid analyser av avvikande beteende. Becker (2006) har konstruerat olika kategorier för olika typer av avvikelse. *Rent avvikande* är sådant som bryter mot regeln samt förstås som regelbrytande. *Falsk anklagelse* innebär att andra uppfattar att en individ har begått ett regelbrott trots att så inte är fallet. *Hemligt avvikande* innebär att det begåtts en regelbrytande handling men att ingen uppmärksammar den eller reagerar som att det är ett regelbrott. Både i detta fall och i det som benämns som falsk anklagelse är det ingen som vet i hur stor utsträckning en handling verkligen är avvikande (Becker, 2006, s.32-33). Dessa tre kategorier av avvikelse handlar i denna studie till stor del om hur ungdomarna har förhållit sig till sin situation, om de har varit öppna med den eller inte. Även detta i förhållande till hur jourhemsplaceringen har betraktats av omgivningen.

Alla individer beaktar normalt sett vad som händer i omgivningen och vad som kommer att bli följden av deras beslut. Om det avvikande beteendet uppfattas som kollektivt handlande blir det tydligt att människor har ett öga på hur andra individer som är inblandade i handlingen reagerar (Becker, 2006, s.147-151). Ungdomarnas beslut gällande hur de ska förhålla sig till omgivningen påverkar hur de uppfattas, samt hur de uppfattar sig själva. Människor anpassar sina handlingar och försöker få dem att överensstämja med andras. Det är denna ömsesidiga anpassning som benämns som ett kollektivt handlande. I den enklaste formen kräver det interaktionistiska synsättet att man betraktar alla individer som blir berörda av en förmodat avvikande händelse (Becker, 2006, s.147-151). Därmed berörs inte bara ungdomarna av sitt förhållningssätt, alla i den aktuella gruppen blir berörda av på vilket sätt

ungdomen väljer att anpassa sitt handlande och sitt beteende. Det påverkar om individen ses som en normbrytare eller inte.

Sociala regler skapas av samhället och är utfall av någons initiativ (Becker, 2006, s. 136-137). De som bryter mot överenskomna normer betraktas som utanförstående, om än i olika grad beroende på vilken typ av regelbrott som begåtts. Becker (2006) framhåller att utanförskap är en kollektiv process, även om en individ medvetet väljer att stå utanför en viss grupp så anpassar denne sitt beteende till hur andra personer och grupper agerar.

3.2 Ungdomar och det sociala sammanhanget

Det sociala sammanhanget föregår det individuella jaget, både ur en tidsmässig och ur en logisk synpunkt. Mead (1976) menar att den självmedvetna, tänkande individen är omöjlig utan en social grupp. Individen förklaras med samhället som utgångspunkt (Mead, 1976, s. 30). Meads (1976) teori om den symboliska interaktionismen används i studien för att tolka ungdomars skapande av sin självbild i förhållande till sin omgivning, då främst begreppet den generaliserande andre, som kommer att tas upp nedan.

Jaget är grunden i en individs möjlighet att betrakta sig själv på ett objektivt sätt, på samma sätt som denne kan betrakta andra som objekt. Detta sker genom att individen kan anta omgivningens attityder gentemot sig själv i den sociala kontext denne befinner sig. Jaget föregås därmed av en social process, i Meads (1976) resonemang är det otänkbart att föreställa sig att jaget kan uppstå utan sociala erfarenheter (Mead, 1976, s. 108-112). Detta innebär att ungdomarna skapar sin självbild genom de sociala grupper som de tillhör, samt de grupper som de tillhört tidigare i livet. Utvecklingen av jaget styrs genom reflektionen, möjligheten att omedvetet sätta sig in i andra individers situation, och att agera på samma sätt som dem. Detta leder till att individen kan betrakta sig själva på det sätt som omgivningen skulle ha betraktat denne (Mead, 1976, s. 108-112). Ungdomarna beaktar därmed omgivningens sätt att agera när de skapar sin självbild, de kan se på sig själva på samma sätt som den sociala gruppen ser på dem. För att en individ ska kunna ha ett jag krävs det därmed att denne är del i en gemenskap, samt att hon leds av de förhållningssätt som delas i denna gemenskap (Mead, 1976, s. 108-112). De barn och ungdomar som är jourhemsplacerade har av olika anledningar bytt gemenskap och social kontext, i och med detta så är Meads (1976) resonemang kring jaget högst aktuellt då deras reflektionsmöjligheter påverkas av närmiljön.

Mead (1976) definierar begreppet *den generaliserande andre* som inställningen hos samhället i egenskap av en helhet, det är den sociala gruppen som ger en individ sitt jag (Mead, 1976, s. 120). På så sätt är exempelvis en skolklass den generaliserande andre på det sättet att interaktionen i skolklassen sker som en organiserad process, detta finns i erfarenheten hos alla individer som är medlemmar i klassen. Ungdomarna i studien har bytt skola och därmed skolklass, på detta sätt finns det nya generaliserande andra att förhålla sig till för ungdomarna. På samma gång måste de förhålla sig till andra sociala grupper, så som jourhemmet och gamla vänner. Det är den generaliserande andre, samhället, som påverkar och kontrollerar individernas beteenden, samhället ingår i denna form som en avgörande faktor i enskilda individers tänkande. Individen styr sitt beteende utefter attityderna som finns inom den sociala grupp denne hör till. Ett jag blir man i den mån man kan överta andras attityder och agera gentemot sig själv och utvärdera sig själv på samma sätt som andra individer agerar (Mead, 1976, s. 120-126). Ungdomarna övertar rollen av den generaliserande andre i utvecklingen av sin självbild, detta genom att de kan agera mot sig själva på samma sätt andra ungdomar agerar och se sig själva som ett objekt. Att kunna överta rollen av den generaliserande andre har även betydelse för gruppens utveckling. I en fungerande grupp agerar individen på det sätt som stämmer överens med attityderna hos den generaliserande andre (Mead, 1976, s. 120-126). Detta innebär att ungdomarna agerar på det sätt som exempelvis skolklassen förväntar sig att de ska agera. Då man ofta kan räkna med att individer agerar på ett sätt som förväntas av dem, fungerar gruppen mer effektivt. Människan är en del av olika grupper i samhället och därmed finns det ett flertal generaliserande andre, och ett flertal olika jag (Mead, 1976, s. 120-126). Ungdomarna som är aktuella i föreliggande studie är del i olika grupper i samhället, då de har flyttat har de varit tvungna att förhålla sig till nya generaliserande andra och deras attityder, både vad gäller nya skolmiljöer och en ny familj. På samma gång har de kvar ett medlemskap i tidigare grupper som de flyttat ifrån, i dessa fall kan det skapas en diskrepans som ungdomarna måste förhålla sig till i skapandet av sin självbild. Den sociala processen påverkar enskilda individers tänkande och beteenden i form av den generaliserande andre, det är på det sättet som det omgivande samhället kontrollerar sina medlemmar (Mead, 1976, s. 121). Människan tar alltså över attityden hos den sociala gruppen till vilken denne hör.

Individens medlemskap i olika grupper möjliggör dennes inträde i sociala relationer med människor som räknas till en eller annan av dessa sociala grupper. Jaget utvecklas till fullo när en individ kan organisera andra individers personliga attityder till gruppattityder, och

därmed själv kunna återspegla det sociala beteendet och anta detta gentemot sig själv (Mead, 1976, s. 123). En individ har en personlighet för att denne tillhör ett samhälle, individen tar därmed över institutionerna i samhället när det gäller sitt egen handlande. Vi är oss själva då vi är medlemmar i en gemenskap i vilken det finns attityder som övervakar allas attityder. Det går inte att dra en tydlig skiljelinje mellan en individs egna jag och andra individers jag som ingår i samma gemenskap. Detta resonemang kommer att användas för att tolka ungdomarnas möjlighet att organisera sitt handlande i förhållande till den generaliserande andre som skolan och umgängeskretsen utgör för dessa ungdomar.

Mead (1976) har kritiserats för att han utesluter känslor i sina texter och har alltför starkt fokus på handlingar och ting. Denna kritik har ofta riktats mot hela den symboliska interaktionismen (Troost & Levin 2004, s. 49)

Meads (1976) begrepp den generaliserande andre har relevans för studien då jourhemsplacerade ungdomar har bytt social kontext och därmed sociala grupper. Dessa gruppers attityder kan påverka hur ungdomarnas självbildskapande ser ut.

4. Metod och metoddiskussion

I föreliggande studie används kvalitativa intervjuer. Den kvalitativa intervjuemetoden skapar kunskap med utgångspunkt i interaktionsprocesser och sociala samspel (Svenning, 2003, s. 86). I kvalitativa intervjuer söker man hitta mönster i upplevelser och handlingar som finns i samhället, målet är att nå förståelse för inställningar, ungdomarnas sätt att resonera och reagera (Troost, 2010, s. 25-32). Den kvalitativa intervjuemetoden valdes på grund av att studiens frågeställningar efterfrågar en förståelse för just dessa aspekter i ungdomarnas upplevelser. Om frågeställningarna istället hade varit av beskrivande art hade en kvantitativ metod varit mer lämpad. Kvalitativa undersökningar bygger ofta på relativt små urval (Troost, 2010, s. 34). I denna undersökning exemplifieras tre jourhemsplacerade ungdomars upplevelser. Målet är att få en möjlighet att förstå verkligheten som ungdomarna i föreliggande studie upplever den, för att kunna tolka innebörden av detta genom de teoretiska perspektiv som är aktuella i studien.

I forskningsprocessen arbetar man med datainsamling som skapar, motbevisar eller strukturerar teorier och möjliggör att vi kan förstå eller förklara observationer (May, 2001, s. 47). Denna studie bygger på ett deduktivt förhållningssätt i vilket två olika teoretiska perspektiv har varit utgångspunkter. Detta sätt benämns som *deduktion*, vilket innebär att man går från något generellt till något specifikt. Teorin föregår därmed frågeställningarna i studien (Trost, 2010, s. 36-37).

I föreliggande studie används samtalsintervjuer, detta för att intresset ligger i att få kunskap om ungdomarnas personliga uppfattningar om den egna situationen. Intervjumetodiken innebär att man utgår ifrån en intervjuguide, som är strukturerad kring en uppsättning teman vars inbördes ordning varierar beroende på hur intervjun förflyter. Intervjuaren är även fri att ställa följdfrågor till svaren som ungdomarna ger. Denna intervjumetod är flexibel, med fokus på vad ungdomarna upplever som relevant när denne skall förstå egna beteenden och upplevda händelser. Möjlighet ges för intervjupersonerna att besvara frågorna med egna ord, vilket inte tillåts i standardiserade intervjuer (Esaiasson m.fl., 2012, s. 228-230). Det handlar om att finna någon form av mönster i svaren och att därefter förklara ungdomarnas svar.

En fördel med personliga intervjuer är att man i egenskap av forskare även får en möjlighet att observera kroppsspråket och övriga reaktioner hos ungdomen. Detta går man miste om vid exempelvis en enkätundersökning som skickas ut per brev eller mail (Svenning, 2003, s. 119). En risk med personliga intervjuer är *intervjuareffekten*, ett fenomen som innebär att svaren blir påverkade av intervjuarens närvaro. Den stora risken med detta är att ungdomarna svarar på ett sätt som denne tror att intervjuaren önskar. Det finns också en risk att intervjupersonen faktiskt blir styrd av intervjuaren, exempelvis genom intervjuarens kroppshållning eller minspel. Ytterligare en variant av intervjuareffekt är att svaren som intervjupersonen ger omedvetet tolkas på fel sätt (Svenning, 2003, s. 120-121). Ansträngningar har vidtagits att aktivt undvika feltolkningar genom att följdfrågor ställts då någonting under intervjuens gång har varit oklart. De inspelade intervjuerna har även genomlyssnats flera gånger för att minimera risken för feltolkning av ungdomarnas resonemang.

Individuella intervjuer planerades med tre ungdomar som under en längre eller kortare tid varit placerade hos en jourfamilj. Urvalet har skett genom ett så kallat "snöbollsurval" vilket innebär att de respondenter man får kontakt med i sin tur hjälper till att hitta ytterligare intervjupersoner (Trost, 2010, s. 141). Ett jourhem som undertecknad kände till sedan tidigare

kontaktades. Där erbjöds hjälp att komma i kontakt med ungdomar som är eller har varit jourhemsplacerade, under kortare eller längre tid, på ett eller flera jourhem. Då tillräckligt med material insamlats avslutades sålunda materialinsamlingen, vilket resulterade i tre omfattande intervjuer. Samtliga av de ungdomar som intervjuats går i gymnasiet och är relativt jämna i ålder. Tanken med detta förfarande är att möjliggöra en jämförbarhet i deras upplevelser. Det var lämpligt att det inte var alltför stor åldersskillnad mellan respondenterna då författaren till denna uppsats är av uppfattningen att tonårstiden är präglad av förändring i vikten av sociala kontakter på ett annat sätt än i den tidigare barndomen. Studien syftar till att se hur ungdomars självbildsskapande påverkas av närmiljön, och då i första hand skolan.

Materialet tolkas enligt hermeneutiska principer. Denna tolkningslära handlar om att kunna nå en förståelse av den sociala världen. Det krävs att man som forskare är engagerad för att förstå sociala situationer, till skillnad från exempelvis positivism som istället innebär att man har en distans till studieobjektet (May, 2001, s. 26). Detta för att det då finns en möjlighet att i större utsträckning kunna förstå ungdomarnas upplevelser och känslor (Thurén, 2007, s. 95). Den hermeneutiska principen är lämplig i denna studie då syftet handlar om att nå en förståelse för ungdomarnas situation. En risk med detta sätt att tolka sitt material är att man i egenskap av forskare omedvetet antar att andra individer upplever situationer på det sätt som man själv skulle ha upplevt dem. Det är också viktigt att materialet som tolkas sätts in i rätt kontext (Thurén, 2007, s. 97).

4.1 Reliabilitet/Validitet

Sambandet mellan det empiriska och det teoretiska planet brukar kallas för *validitet*, vilket innebär att man verkligen mäter det man avser mäta (Svenning, 2003, s. 63). Validiteten är direkt relaterad till studiens trovärdighet (Trost, 2010, s. 133). I intervjuerna har det varit noga att inte ställa ledande frågor eller göra påståenden för att inte styra respondenterna i en förutbestämd riktning. Det är ytterst svårt att som forskare vara helt objektiv, men egna åsikter får inte påverka resultatet av intervjuerna (Trost, 2010, s. 134). Detta har funnits i åtanke under hela studiens gång, analysmaterialet har dubbelkollats flera gånger för att motverka risken att intervjuerna färgas av undertecknads egna uppfattningar.

Med *reliabilitet* avses att resultaten med studien skall vara tillförlitliga, det vill säga om studien upprepades vid en annan tidpunkt ska man kunna nå samma resultat. I kvalitativa intervjuer är man istället ofta ute efter just förändringar och processer, vilket leder till man

snarare kan förvänta sig annorlunda resultat vid olika tidpunkter. Reliabilitet bygger på att människor och situationer ska vara konstanta, vilket innebär att det är svårt att förhålla sig till reliabilitet när det kommer till kvalitativa intervjuer (Trost, 2010, s. 131-132). De problem som kan uppstå i kvalitativa intervjuer kan exempelvis vara intervjuareffekten och tolkningsproblem. En studies reliabilitet kan höjas bland annat genom att man använder sig av klara definitioner på begreppen som förekommer i intervjuundersökningar (Svenning, 2003, s. 68). För att höja reliabiliteten i denna studie har samma intervjuguide använts i samtliga intervjuer, som tidigare nämnts har intervjuerna noggrant lyssnats igenom upprepade gånger för att minimera risken för feltolkning. I möjligaste mån har vaga begrepp som kan tolkas på olika sätt undvikits. Då det är människor och deras känslor och upplevelser som undersöks i studien måste man även ha i åtanke att dessa kan förändras över tid.

4.2 Tillvägagångssätt

Arbetet inleddes med att artiklar och avhandlingar rörande ämnet söktes upp. Ett urval av dessa artiklar, rapporter och avhandlingar har utgjort grunden för den tidigare forskningen i denna studie. Efter detta kontaktades ett fåtal jourhemsfamiljer, och tre jourhemsföräldrar erbjöd hjälp med att komma i kontakt med ungdomar som de tidigare haft placerade i sitt hem, samt ungdomar som de i nuläget är placerade hos dem. De ungdomar som undertecknad kom i kontakt med tillfrågades om ytterligare intervjupersoner som kunde vara aktuella i studien. Intervjuer planerades in löpande under arbetets gång. Intervjuerna skedde på platser som varje ungdom själv fick välja, detta för att ungdomarna skulle kunna känna sig så bekväma som möjligt. Samtliga intervjuer skedde individuellt och på platser fria från störande moment. Intervjuerna spelades in, samt att anteckningar fördes löpande för att minnas egna reflektioner under samtals gång. Enligt Kaijser och Öhlander (2011) är inspelade intervjuer är högre värderade som källa. Omgående efter intervjuerna så transkriberades det inspelade materialet. Texten kodades och sorterades för att kunna underlätta analysen av materialet. Kodning och sortering skedde utefter de frågeställningar som använts i studien. I sorteringen fanns också aktuella teoretiska begrepp i åtanke, då främst *avvikelse* och den *generaliserande andre*. Svenning (2003) beskriver att kvalitativa studier följs analys och kodning åt. Därmed började analysen av materialet samtidigt med kodningens och transkriberingens gång. Materialet tolkades utifrån de valda teorierna, samt till viss del utifrån den tidigare forskningen.

4.3 Etiska hänsynstaganden

Under undersökningens gång har hänsyn tagits till en rad etiska principer. Respondenterna informerades redan vid den inledande kontakten om syftet med undersökningen, samt att deltagandet är frivilligt. De informerades även om att deras uppgifter kommer att vara skyddade från obehöriga, samt att de är garanterade konfidentialitet. Detta uppnås genom att inga namn skrivs ut i studien. För att ytterligare säkerställa konfidentialiteten uppges inte heller vart i Storstockholm respondenterna har varit jourhemsplacerade. Uppgifterna som mottagits under intervjuerna kommer endast att användas för studiens ändamål, efter studiens avslut har de inspelningar som skett under intervjuerna raderats och anteckningarna förvaras på säker plats (Vetenskapsrådet, 2011). På grund av att vissa av ungdomarna som deltagit i studien lever under skyddad identitet bifogas inte de transkriberade intervjuerna, detta för att utomstående inte skall kunna identifiera individerna genom deras ordval och sätt att berätta om sin situation. Samtliga namn som anges i studien är fingerade.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt kommer empirin att presenteras. Materialet analyseras utifrån de teoretiska perspektiven i löpande text, tidigare forskning som presenterats ovan kommer också att användas för att tolka materialet. Återigen påpekas att alla namn är fingerade, likaså platser. Nedan följer en kort presentation av de ungdomar som deltagit i studien.

Sara är tjugo år, hon har flyttat mellan fem olika familjer och boenden, i och med detta har hon flera gånger också bytt städer och skola. Hon har inte haft möjlighet att ha kvar några sociala kontakter från de städer hon varit bosatt i tidigare. Martin är nitton år och har flyttat mellan olika familjer två gånger, han har till viss del kvar kontakter från tidigare städer han bott i, av olika anledningar har Martin bytt skola ett flertal gånger. Johan är arton år, han har flyttat mellan olika hem och boenden tre gånger. Han är den enda av ungdomarna som aktivt valt att bryta med sina tidigare sociala kontakter.

Då ungdomarna som deltagit i studien har varit tvungna att byta skola i samband med att de flyttat till ett jourhem har de även till stor del bytt umgängeskrets. Detta har väckt blandade upplevelser och känslor hos ungdomarna.

5.1 Hur påverkar omgivningens bemötande skapandet av ungdomars självbild?

Ungdomarna beskriver svårigheter med att ingen i den nya staden vet vem de är och vem de var i sitt ursprungshem. Sara beskriver att det tar hårt på henne att ingen av de hon känner i den nya staden vet vem hon var som barn, hon framhåller att även om man skaffar nya vänner så blir det aldrig samma sak som med de gamla vännerna. Sara har flyttat flera gånger och under intervjun beskrivs känslor av att vara på flykt och svårigheter med att hitta en stabilitet i tillvaron. Dessa känslor kopplar Sara själv samman med det faktum att det inte fanns möjlighet att ta farväl av barndomsvännerna, hon har en uppfattning om att det hade varit annorlunda om hennes flytt var självvald och planerad.

Det tar hårt på en själv att flytta, för det är så svårt att hitta sin egen identitet, och inte kunna ha ett hem där man känner sitt hem /.../ även om jag lär känna nya människor, det blir aldrig på samma sätt med, alltså banden man har sedan barndomen... det blir väldigt jobbigt (Sara).

Detta uttalande pekar på hur viktig omgivningen är för ungdomarna, enligt Mead (1976) blir man ett jag i den mån man kan överta samhällets attityder gentemot sig själv och därmed se sig själv på ett objektivt sätt. Saras självbildsskapande har försvårats av att flytta många gånger och därmed byta gruppstillhörighet ett flertal gånger. Jaget föregås av en social process, dess utveckling styrs genom att en person kan spegla andra individer och betrakta sig själv på samma sätt som omgivningen (Mead, 1976, s. 108-112). Detta försvåras då Sara känner att hon inte är del i en gemenskap som är stabil. Sara upplever känslor av att ha förlorat mycket på att behöva flytta mellan olika hem, konsekvensen av detta har skapat en känsla av att ständigt vara tvungen att börja om på nytt, framförallt när det gäller sociala kontakter.

Man känner att... om jag lär känna nya människor, kommer jag att behöva flytta sen igen? Man vill inte binda upp sig med nya kontakter, eller nästan trivas. Man vill nästan inte trivas för man känner att man kommer att få bryta upp (Sara).

Den sociala processen är enligt Mead (1976) en förutsättning för att en individ ska kunna utveckla ett jag. Saras sociala kontext har förändrats många gånger och under en längre tid, vilket gör det svårt för henne att förhålla sig till vad Mead (1976) skulle benämna som den generaliserande andre (Mead, 1976, s. 120-126). Individen har enligt Mead (1976) en personlighet genom att denne tillhör ett samhälle, man tar över samhällets institutioner i sitt eget handlande. Det är i Saras resonemang tydligt att då hennes samhälle ofta har varit i

förändring följer svårigheter att skapa en positiv självbild, hon upplever även känslor av rotlöshet. Sara beskriver att det inte funnits möjlighet att ha någon kontakt med de tidigare vännerna, hon har inte kunnat berätta för dem om orsaken till att hon flyttade hastigt. De vuxenkontakter Sara hade i stad X har hon också tvingats bryta med.

Jag har förlorat på att jag behövt flytta, och just det att man hela tiden för börja om från ruta ett, med det sociala. Helt plötsligt behöver man skaffa nya vänner... (Sara).

Hon upplever känslor av att ha förlorat mycket av sig själv i och med detta, hon saknar dessa tidigare kontakter. Sara beskriver känslor av ensamhet, den sociala processen som hon var en del i innan hon flyttade första gången avbröts plötsligt, därmed har även Saras förhållande av sitt jag och sin självbild avbrutits. Förhållandet av självbilden försvåras ytterligare på grund av svårigheter att etablera sig i ytterligare en ny social kontext. Fernandez (2006) menar att en flytt för ungdomar leder till ett avbrott i de inre relationerna som är viktiga för ungdomen, antalet hem som ungdomar flyttat mellan påverkar deras nivå av självkänsla i negativ riktning (Fernandez, 2006, s. 353-357). I Saras fall har detta ett tydligt samband, hon har flyttat många gånger, konsekvensen av detta är upplevelser av svårigheter i skapandet av sin självbild, hon har även svårt att bygga upp nya inre relationer.

I Martins fall ser situationen annorlunda ut, han har inte flyttat lika mycket som Sara och upplevelserna skiljer sig en del. När flytten gick till det samhälle han bor i nu upplevdes i början problematik med sociala kontakter. Martin hade från början inte några kontakter i den stad han flyttade till, men upplevde inga större svårigheter med att hitta ett nytt umgänge efter en tid. Martin beskriver att man umgås på ett annat sätt i området han bor nu än i stad X. De nya vännerna är lugnare än den gamla umgängeskretsen. Detta har påverkat honom mycket, hans syn på sig själv har förändrats på många sätt av att flytta.

Folket var helt annorlunda här, man gjorde inte samma grejer som jag gjorde med kompisarna innan. Det var tråkigt här, här betedde man sig helt annorlunda jämfört med vad vi gjorde där /.../ men nu känns det mycket bättre, allt blev bättre (Martin).

Även i detta resonemang blir det tydligt hur omgivningen påverkar ungdomarna, Martin beskriver upplevelser av tristess i början, men att det kändes bättre efter en tid. Detta pekar på hur han genom den sociala processen kunnat överta andras attityder och kunnat anpassa sig till den nya situationen. Han har övertagit attityden hos den sociala gruppen och är sig själv som medlem i den gemenskap som har en påverkan på hela gruppens attityder. Detta är enligt

Mead (1976) en förutsättning för att gruppen som Martin är en del av ska fungera. Martin berättar att han ibland är och hälsar på i stad X, vid dessa tillfällen umgås han till viss del i samma sociala grupper som han gjorde innan jourhemsplaceringen, de umgås då även på ett likartat sätt som de gjorde innan han flyttade därifrån. Detta påvisar delaktighet i olika sociala grupper och att Martin förhåller sig till olika generaliserande andra. Martin besitter därmed ett flertal olika jag. I båda dessa grupper lever individen upp till de förväntningar som finns inom respektive grupp, vilket är en förutsättning för att grupperna ska fungera som önskat (Mead, 1976, s. 120-126). Även Johan upplever att den sociala situationen har förbättrats sedan jourhemsplaceringen, till skillnad från Martin har han aktivt valt att bryta med vännerna från den stad han bodde i tidigare.

För mig var det jobbigt att bo där, vännerna var inte bra för mig. De var inte kompisar som kunde ta hand om mig om jag behövde någonting. /.../ Det finns olika vänner, dåliga och bra vänner. /.../ Nu har jag många vänner i skolan (Johan).

Johan upplever att vännerna från stad X inte var bra för honom, att de inte var pålitliga. Nu har han nya vänner och berättar att det känns mycket bättre nu, där upplevdes känslor av ensamhet. Även Johan upplever att han har förändrats mycket sedan han flyttade till den nya staden. Johan bytte samhälle och social grupp, han har övertagit den nya gruppens attityder och anpassat sig efter dessa. I denna grupp agerar Johan på det sätt som överensstämmer med den generaliserande andres attityder (Mead, 1976, s. 120-126). I den tidigare gruppen avvek han från den generaliserande andre och valde att bryta upp från gruppen. I sina tidigare vänskapsrelationer trivdes han inte, då det inte fanns någon tillit dessa vänner var han vad Becker (2006) skulle benämna som en hemligt avvikande individ. Detta för att omgivningen inte reagerade på den regelöverträdelse han begick genom att inte uppleva den tillit som sågs som norm inom den sociala gruppen. Genom att Johan följer den nya sociala gruppens regler bryter han mot den gamla gruppens regler av hur ett beteende ser ut, att stå utanför denna grupp har varit ett medvetet val. På grund av detta beslut har individens attityder gentemot sig själv och dennes jag utvecklats genom förändringar i den sociala processen (Mead, 1976, s. 108-112). Johans självbild har därmed också förändrats till det bättre då han nu är medlem i en social grupp i vilken han trivs.

Under intervjuerna återkom ungdomarna även till tankar gällande hur de ser på sin framtid. Synen på framtiden ser olika ur för ungdomarna i studien, gemensamt för ungdomarna är

denna syn har förändrats sedan de flyttade till ett jourhem första gången. Sara anser att det är svårt att se framtiden på ett positivt sätt. Hon upplever att hon inte kan bygga upp ett liv i ett nytt samhälle utan att känslan av att det kan raseras hastigt gör sig påmind.

Det finns inte hopp inför framtiden, dels för att jag fått det bevisat genom att jag flyttat hela tiden. Man känner, har man varit glad så har det varit för en kort sekund, sen har man fått flytta (Sara).

Under samtalets gång berättar hon att det inte alltid har sett ut såhär, tidigare kunde hon se ljusst på framtiden och hade framtidsplaner som hon upplevde gick att genomföra. Sara upplever svårigheter med att utveckla sin självbild genom att hon flyttat flera gånger. Enligt Mead (1976) påverkas jaget av den sociala processen. Den sociala processen har för Sara varit opålitlig. Detta har fått som konsekvens att hon har svårt att se att hennes situation skulle kunna vara stabil, att hon skulle kunna hitta sitt jag och därmed utveckla en positiv självbild. Sara återkommer till känslor av att inte våga trivas, att det är svårt att se positivt på morgondagen. Hon har drömmar om vad hon vill göra i framtiden, men upplever att hon tappar hoppet då tillvaron plötsligt kan förändras. Sara berättar även om att hon inte ser på framtiden på samma sätt som andra ungdomar i hennes ålder, de funderar på vad de ska göra efter gymnasiet, vad de vill göra efter studenten. Då Sara känner att hennes situation plötsligt kan förändras har hon svårt att identifiera sig med sina klasskamraters tankar om framtiden, hon vet inte vart hon kommer att bo när hon tar studenten. Här bryter Sara mot den sociala gruppens regler, hon står därmed utanför den grupp som skolklassen utgör på grund av att hon inte delar deras framtidssyn. Därmed ses individen som avvikande från den omgivande gruppens normer (Becker, 2006, s. 19-26).

Både Martin och Johan beskriver att deras framtidssyn har förändrats till det bättre sedan de flyttade från sina tidigare städer och sina gamla umgängeskretsar. Martin har nu framtidsplaner som han inte hade tidigare, Johan upplever att de tankar gällande framtiden han haft sedan barndomen kan gå att genomföra. Martin började anstränga sig mer i skolan sedan han flyttade, lärarna engagerade sig på ett annat sätt i den nya skolan och detta har bidragit till att förändra hans framtidssyn.

Jag började gå i skolan och allting här. Man kan inte säga att jag gick i skolan när jag gick där för jag gick aldrig på lektionerna, jag satt bara i korridorerna. Så det blev bättre, skolan blev mycket bättre sen jag flyttade hit. Allt blev mycket bättre (Martin).

Han beskriver att synen på framtiden har förändrats till det positiva, han vet vad han vill arbeta med och har mål som han strävar efter att nå. Martins syn på sig själv ser annorlunda ut än tidigare. Jaget har utvecklats genom att närmiljön har påverkat hur han reflekterar över sin situation och sin framtid (Mead, 1976, s. 108-112). Johans skolsituation har också förändrats till det bättre, han kan anta omgivningens attityder i skolan, dessa visar honom hans utvecklingsmöjligheter.

Jag vill studera vidare här, jag har ett mål här. /.../ Allt känns helt okej, jag trivs bra
(Johan).

Mead (1976) menar att jaget i grunden innebär att kunna betrakta sig själv på ett objektivt sätt. Denna förmåga har Martin och Johan utvecklat genom de olika gemenskaper de nu är medlemmar av, de påverkas av skolklassen och av vännerna. Att de övertagit den generaliserande andres attityd leder till att de är del i den grupp som skolklassen utgör, de kan identifiera sig med gruppen och denna påverkar deras tankar om framtiden. Då Martin har förändrat sitt beteende och sitt tankesätt finns det en möjlighet att han ses som utanförstående i sin tidigare umgängeskrets, han följer inte längre de regler som var norm inom umgänget i stad X. Genom att Martin följer skolans och de nya vännernas regler bryter han mot den tidigare gruppens regler. Inom olika sociala grupper vidmakthålls olika normer för hur en individ förväntas agera i vissa situationer (Becker, 2006, s. 20-25). I den tidigare gruppen Martin tillhörde var skolan inte viktig, de umgicks på ett annat sätt och såg annorlunda på framtiden. Detta till trots kan Martin fortfarande till viss del umgås i den tidigare umgängeskretsen, han förhåller sig därmed även till denna grupp i skapandet av sin självbild.

Där jag bodde förut... där betedde man sig helt annorlunda jämfört med vad man gör här... Jag har kvar en del kompisar därifrån, vissa träffar jag lite ibland, när jag är där.
(Martin)

Martin förhåller sig till båda dessa grupper av generaliserande andra som påverkar hans tänkande i olika riktning. Det är av betydelse för gruppens utveckling att en individ kan överta den generaliserande andres attityder och agera på samma sätt som gruppen (Mead, 1976, s. 121). Martins förändring i sitt tankesätt har därmed haft en påverkan även på gruppen, han umgås i sin gamla umgängeskrets, men kommer inte längre överens med alla i denna grupp. Därmed har umgängeskretsen till viss del upplösts då gruppen inte längre kunde kontrollera Martins beteende och tänkande. Även Johans framtidstro har förändrats sedan han flyttade,

detta genom att han antagit omgivningens attityder. Då ungdomarna i Johans skola påvisar en positiv framtidstro har Johan kunnat överta denna attityd och applicera denna i sitt eget tänkande och i sin syn på sig själv och sina möjligheter. Då Johan aktivt valt att bryta med sin tidigare grupp av generaliserande andra återspeglar han inte längre det beteende som sågs som norm inom den gruppen. Att Johan inte har kvar medlemskapet i denna tidigare grupp innebär att de inte kan kontrollera hans tänkande gällande sig själv och sin framtid. Johan agerar inte längre mot sig själv på samma sätt som han gjorde i den tidigare umgängeskretsen, utan har i sitt självbildsskapande övertagit den nya sociala gruppens beteenden. Han applicerar därmed den generaliserande andres attityder i sitt eget handlande (Mead, 1976, s. 120-126). Johans tidigare känslor av ensamhet har avtagit i och med byte av social kontext.

Vinnerljung (1996) menar att barn som varit placerade under en längre tid får svagare sociala positioner som vuxna. Hans studie visade att dessa individer bland annat har lägre utbildning och att de har svårt att utveckla sin identitet (Vinnerljung, 1996, s.202-238). Detta stämmer inte överens med Johans och Martins tankar gällande framtiden, i deras fall har istället jourhemsplaceringen och dess följderna lett till en önskan att utbilda sig och nå sina mål. Deras självbild har utvecklats till det bättre. Sara upplever däremot svårigheter med utvecklandet av sin självbild och att se positivt på sin framtid.

5.2 Upplever ungdomarna att andra ser dem som annorlunda? På vilket sätt?

Ungdomarna förhåller sig till omgivningen på olika sätt, någon ungdom beskriver att denne har varit mer eller mindre öppen med att vara jourhemsplacerad och orsaken till detta, de andra har inte berättat om hela sin situation för personerna i sin omgivning. Sara har inte haft möjlighet berätta om orsaken till att hon flyttat till ett jourhem för kamraterna i skolan, hon har bytt skola ett flertal gånger på grund av att de olika placeringarna har skett med kort varsel. Sara upplever känslor av avvikelser då hennes situation ser så annorlunda ut jämfört med skolkamraternas.

De vet att jag flyttat, de vet att jag bor hos en familj, men inte vart och inte mer ingående om det. Det gör det jobbigt, man blir hela tiden påmind om att man inte är som andra tjugoåriga tjejer (Sara).

Sociala regler skapas enligt Becker (2006) av samhället, individer som bryter mot reglerna ses som utanförstående. I detta fall upplever Sara att det faktum att hon bor i ett jourhem utgör en ständig påminnelse om att vara avvikande, att inte bo i sin ursprungsfamilj ses som

normbrytande av omgivningen. Under samtalets gång utvecklar Sara känslan av att inte vara som alla andra, hon betraktar sig själv som en avvikande individ. Det avvikande beteendet är enligt Becker (2006) ett kollektivt handlande, i skolan anpassar sig eleverna efter varandra och försöker få sina handlingar att överensstämma med övriga elevers. Då Sara bryter mot normen betraktas hon som en avvikande av både omgivningen och av sig själv. I hur stor utsträckning Sara och hennes situation ses som avvikande beror till stor del på de omgivande klasskamraterna och deras syn på Sara. Sociala regler appliceras ofta mer på vissa personer än på andra, dessa regler skiljer sig också mellan olika grupper (Becker, 2006, s. 19-26). Sara upplever svårigheter med att hitta gemensamma nämnare med kamraterna i skolan, deras funderingar gällande både framtiden och vardagen skiljer sig åt avsevärt. Sara tänker mycket på sin bakgrund och känslorna av rotlöshet delas inte av klasskamraterna som i regel lever med sin familj på samma sätt som de gjort sedan barndomen.

Man kan inte ha kontakt med någon av dem man växt upp med. /.../ Man har fått lämna, inte bara sitt hem i sig, utan just den här tryggheten, basen (Sara).

Det normbrott som Saras situation och upplevelser utgör är framkallat av samhället, den sociala gruppen har utvecklat dessa regler och det kollektiva handlandet bidrar till att upprätthålla dessa gränser (Becker, 2006, s. 147-151). I jourhemmet där Sara lever nu är de införstådda med hennes upplevelser och hennes situation. I den sociala gruppen som utgörs av jourhemmet ses Sara inte som en avvikande individ, de har upprepade gånger stött på ungdomar i likartade situationer som Sara. Där bryter situationen och upplevelserna Sara beskriver inte mot någon regel. I jourhemmet ses inte Sara som en normbrytande individ, i den sociala grupp som jourhemmet utgör sker ett kollektivt handlande som bidrar till att Saras situation i denna kontext inte betraktas som avvikande i den utsträckning som i skolmiljön.

Johan berättar att han har lärt känna den största delen av sin umgängeskrets i skolan, skolsituationen har förändrats till det bättre av att flytta. I den nya skolan uppger Johan att han lär sig mycket mer än i den tidigare skolsituationen. Det är en bättre klass och bättre klasskamrater. Johan berättar att de flesta vet hur hans bakgrund och boendesituation ser ut, men att förklaringar efterfrågas av klasskamraterna för att de ska förstå vad det innebär. Han är relativt öppen med både sin situation och sin bakgrund i skolan.

Vissa av dem som bor med sin familj, med sina föräldrar, vissa av dem frågar hur det är att bo med en jourfamilj och sånt, de är väldigt nyfikna på det här (Johan).

Johan bryter mot den samhälleliga normen genom att han bor i en jourfamilj. Omgivningen betraktar det som en avvikelse som ifrågasätts, men det kollektiva handlandet som sker genom Johans förklaringar innebär att även de omgivande skolkamraterna anpassar sig efter hans situation, och upplevelsen av avvikelse minskar. Johan beskriver att han har förändrats på många sätt av att flytta, han har fått nya vänner och det har förändrat hans sätt att tänka och agera. Även detta pekar på det kollektiva handlandet som sker inom den sociala grupp som Johan tillhör. Individerna har ett öga på hur omgivningen reagerar på en viss handling, därmed har Johan anpassat sina handlingar så att de överensstämmer med andras. Johans anpassning leder till att upplevelsen av avvikelse minskar inom gruppen. Hela gruppen som en individ tillhör påverkas av att denna anpassar sina handlingar (Becker, 2006, s. 147-151).

Även Martin berättar om hur skolgången förändrats till det bättre efter att han flyttat, att det finns en avsevärd skillnad i bemötandet och engagemanget av lärare i olika skolor.

Skolan var helt annorlunda där, när jag gick i skolan innan, då gick jag till skolan men jag satt bara utanför, jag gick inte in på lektionerna. Ingen lärare brydde sig, de sa ingenting. Men när jag kom hit, då gick jag till lektionerna, jag försökte smita iväg, men lärarna sa till mig flera gånger. Så jag märkte att jag inte kan köra samma spel här som jag gjorde där (Martin).

Enligt Becker (2006) skapar sociala grupper regler som dessa försöker verkställa, reglerna definierar vilka beteendeformer som ses som lämpliga i bestämda situationer. Att Martin inte gick på lektionerna sågs som ett felaktigt beteende som behövde korrigeras i den nya skolan. I de grupper han tidigare tillhörde sågs inte frånvaron i skolan som ett avvikande beteende som behövde förändras. Byte av social grupp, som skolan i detta fall utgör ledde till att Martin ändrade sitt beteende, vidare in i samtalet beskriver han att detta ledde till något positivt för honom själv, han trivs nu bättre i skolan och kan prestera på ett bättre sätt. Skolmiljön kan även betraktas utifrån Meads (1976) begrepp den generaliserande andre, i det här fallet påverkade skolan Martins tänkande, han styrde sitt beteende utifrån attityderna som finns i skolan. Utifrån tidigare skolupplevelser i stad X vad det accepterat att inte närvara på lektionerna, där fanns det en annan typ av generaliserande andra och där hade Martin en annan syn på sig själv. När han flyttade kunde han överta de attityder som fanns i den nya skolan och styra sitt beteende utifrån dessa. Därmed har individen påverkats av den sociala gruppen denne nu är en del i (Mead, 1976, s. 120-126).

Martin beskriver vidare att han inte är helt öppen med sitt förflutna och med att han bor i ett jourhem, han har endast berättat detta för sitt närmaste umgänge.

Alltså, till de flesta i skolan har jag sagt att detta är mitt riktiga hem, vissa tror att det är mina riktiga föräldrar. Fast de jag hänger med, de vet (Martin).

Martin har inte berättat på grund av att han anser att alla i omgivningen inte har med den aktuella situationen att göra. Då majoriteten av kamraterna i skolan tror att jourhemsföräldrarna är Martins riktiga föräldrar betraktas hans situation utifrån Beckers (2006) begrepp *hemligt avvikande*. Martin ser själv på sin situation som ett regelbrott, men det är ingen som uppmärksammar situationen och därmed betraktas han inte som en avvikare av den omgivande gruppen (Becker, 2006, s. 32-33). I Saras fall vet omgivningen om att hon bor hos en annan familj än den egna, hon upplever att hon blir konstant påmind om detta då det inte funnits möjlighet berätta om orsaken till jourhemsplaceringen för den omgivande gruppen. Detta ses ur Beckers (2006) begrepp *rent avvikande*, situationen ses som normbrytande i samhället, och betraktas som det av både Sara och den omgivande gruppen. Även om hon inte vet exakt vad omgivningen anser, så upplever hon att omgivningen ser det som normbrytande att inte leva tillsammans med sin egen familj, detta ses som en avvikande situation. Sara upplever även att studiesättet är helt annorlunda i den nya skolan, i den tidigare skolan i stad X lades studierna och kurserna upp på ett bestämt sätt, och i skolan hon går i nu arbetar man inte alls på samma sätt som hon är van vid.

Man lägger upp studierna på ett visst sätt, när man byter skola då jobbar inte den skolan alls på samma sätt, vissa av kurserna finns inte ens med som jag haft tidigare. Det blir att man får gå om, och jag har hela tiden känt att man själv får lida, man får ta smällarna för att man flyttat (Sara).

Även detta leder till en upplevelse av ett *rent avvikande* beteende då hennes arbetssätt ser annorlunda ut jämfört med kamraternas i skolan. Beteendet uppfattas som normbrytande i den sociala gruppen (Becker, 2006, s. 32-33). Dessa känslor av avvikande påverkar Saras tankar om sig själv. Under samtalets gång återkommer hon till erfarenheten av att inte vara som alla andra, och att detta känns jobbigt för att avvikandet inte har varit ett frivilligt val från Saras sida. Becker (2006) menar att utanförskap är en kollektiv process, även om en individ medvetet väljer att stå utanför gruppen så anpassar individen sig till andra. Saras känsla av avvikelser har inte varit frivillig, hon har inte aktivt valt vare sig sin skolsituation eller sin

boendesituation. Trots detta är hon en del i den kollektiva processen då hon betraktar sig själv som annorlunda och upplever att andra betraktar henne som annorlunda. Då hon har bytt skola ett flertal gånger och anpassat sig till nya arbetssätt och klasskamrater så blir även hennes beteende korrigerat upprepade gånger. Det sker därmed en ömsesidig anpassning då både individen och gruppen bidrar till att bibehålla känslan av avvikelse (Becker, 2006, s. 18-25).

Enligt Tarrant, MacKenzie och Hewitt (2006) så identifierar sig ungdomar med sociala grupper i skolmiljön. Martin och Johan identifierar sig numera med de sociala grupperna i skolan, det gjorde de inte tidigare. Deras självkänsla har höjts när situationen i skolan förbättrats. Sara identifierar sig inte i med sociala grupper i skolan i den utsträckning som Martin och Johan, hon betraktar sig själv som annorlunda och uppvisar en låg självkänsla.

Vinnerljung (1996) framhåller att barn inom familjehemsvård kan få svårt att utveckla sin självbild på grund av barnet med kort varsel kan flyttas, samt att de efter avslutad vård varken har kontakt med fosterfamiljen eller ursprungsfamiljen. Detta bekräftar Saras berättelse om sin situation då hon flyttats och förlorat tidigare kontakter, detta utan att hon haft möjlighet att förbereda sig för denna förändring.

6. Diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka på vilket sätt en jourhemsplacering påverkar ungdomars självbild. Det står klart att en jourhemsplacering har en påverkan på ungdomarnas självbildsskapande, men detta kan ske i olika riktning.

Studien har visat att omgivningens bemötande och möjligheten att överta samhällets attityder i sitt eget tänkande och handlande är av stor betydelse i skapandet av ungdomars självbild. I likhet med tidigare forskning (Tarrant, m.fl., 2006, Fernandez, 2006) påvisar ungdomarnas utsagor vikten av att kunna identifiera sig med den sociala miljön för utvecklandet av sitt jag. De ungdomar som i högre grad kunnat etablera sig i de nya sociala grupperna och kunnat överta de attityder som finns inom dessa grupper har upplevt färre svårigheter i sitt självbildsskapande. Ungdomarna i studien upplever känslor av att deras jourhemsboende bryter mot den sociala normen som finns i det omgivande samhället. En jourhemsplacering tycks mötas av ifrågasättande av de sociala grupper som ungdomarna är del i. Ungdomarna har på olika sätt korrigerat sitt beteende för att passa in i de nya gruppernas normer för hur de ska

tänka och agera. Detta har till viss del minskat känslan av avvikelse för vissa av dessa ungdomar, som nu trivs med sin sociala situation och har kunnat utveckla sin självbild i en positiv riktning. I dessa fall har även ungdomarnas framtidstro förändrats i positiv riktning då de övertar den generaliserande andres attityder i sitt eget tänkande gällande hur framtiden kan komma att se ut.

Ungdomarna som är aktuella i studien förhåller sig på olika sätt till det omgivande samhället, de har i olika hög grad valt att berätta om sin situation och sin bakgrund för de sociala grupperna de är del i. Detta förhållningssätt tycks påverka i hur hög grad ungdomarna uppfattas som avvikande individer. Då ungdomen valt att inte berätta alls om sin situation för den del av omgivningen som inte hör till den nära bekantskapskretsen ses individen inte som en avvikande, men betraktar ändå sig själv på detta sätt. Detta innebär att ungdomen är en så kallat *hemligt avvikande* individ. Då ungdomar varit öppna med att de bor i en annan familj än den egna betraktas de som *rent avvikande*, deras sätt att förhålla sig till denna situation bidrar till i hur hög grad de ses som annorlunda. Inom vissa sociala grupper betraktas inte ungdomarna som avvikande alls, jourhemmet utgör en sådan grupp. Inom jourhemmet är ungdomarnas upplevelser och känslor inte normbrytande, därför ses de inte som annorlunda på något sätt. Det är till stor del den omgivande gruppen som avgör vad som ses som normbrytande beteenden (Becker, 2006, s. 20-25). I den sociala grupp som utgörs av jourhemmet är man införstådd med ungdomarnas situation, därav skulle jourhemmet kunna se ungdomarnas avvikelse som en *falsk anklagelse*. Inom jourhemmet är dessa individer just ungdomar med vanliga behov och känslor.

Den sociala processen skapar avvikande individer genom normer, men denna avvikelse behöver inte enbart vara negativ. Trots att vissa av ungdomarna upplever att de ses som normbrytande individer har de haft möjlighet att utveckla sin självbild i positiv riktning. Detta genom att de i det kollektiva handlandet korrigerar sitt agerande och därmed sitt tankesätt, vilket har fått som följd att de nu trivs bättre än i de gjort i tidigare sociala grupper. Det kollektiva handlandet bidrar också till att normalisera det som sågs som avvikande från början, genom att en individ berättar sin om sin bakgrund minskar känslan av avvikelse för både individen och den omgivande gruppen.

Tydligt i denna studie är att känslor av rotlöshet som en jourhemsplacering kan medföra försvårar skapandet av en positiv självbild. Studiens resultat har visat att den ungdom som har

placerats i flest olika jourhem i högre grad upplever svårigheter med utvecklandet av sin självbild och etablerandet av nya sociala relationer. Detta bekräftar Fernandez (2006) studie som visat att antalet hem ungdomar flyttats mellan påverkar självkänslan i en negativ riktning. Den ungdom som bytt social kontext flest antal gånger beskriver känslor av att vara på flykt och att inte kunna stadga sig någonstans. Då självbilden skapas genom den sociala omgivningens attityder försvåras detta i en ostabil social situation. I de andra fallen har självbilden snarare stärkts av jourhemsplaceringen då etableringen i nya sociala grupper har fungerat på ett positivt sätt. Den ungdom som har sämst erfarenheter av jourhemsplaceringen har ofrivilligt fått bryta med alla tidigare sociala kontakter. Detta innebär att denne inte längre alls är en del i det tidigare samhället och de gamla sociala grupperna. Då de andra ungdomarna aktivt har haft möjlighet att välja huruvida de ska vara en del i den tidigare sociala kontexten präglas deras situation i högre grad av kontroll, vilket tycks minska känslan av rotlöshet och påverka självbildsskapandet i positiv riktning. Detta är en aspekt som framkommit under intervjuernas gång, upplevelsen av rotlöshet och vikten av kontroll över kontakten med tidigare sociala grupper har tagit stor plats i ungdomarnas berättelser. Självbilden påverkas även av sociala erfarenheter från barndomen och när dessa plötsligt avbryts påverkas självbilden i negativ riktning. Även om en individ blir en del i en ny social grupp tycks den tidigare sociala erfarenheten ha stor betydelse i skapandet av självbilden.

Resultatet av denna studie visar att samhället har en avgörande roll för individers självbildsskapande. Både det samhälle som de är en del av i nuläget och det samhälle som de av olika anledningar lämnat påverkar individens syn på sig själv och sitt jag. En jourhemsplacering tycks påverka ungdomarnas självbild av flera olika anledningar, en av dessa anledningar handlar om huruvida ungdomarna kan överta den generaliserande andres attityder i skapandet av sitt jag. De påverkas av hur omgivningen ser på dem, om de betraktas som normbrytare inom sociala grupper. Detta oavsett om de upplever att de är en del i dessa grupper eller inte. Denna studie har endast intresserat sig för självbildsskapandet i det omgivande samhället. Andra faktorer som kommit fram under studiens gång är kontakten med vuxna, både föräldrar och andra som ungdomarna känt en tillhörighet till och fortfarande känner en tillhörighet till trots att de flyttat. Detta skulle kunna kopplas samman med känslan av rotlöshet som vissa av dessa ungdomar upplever.

Westberg och Tilander (2010) understryker i sin rapport att insatser som är bra för ett barn kan vara dåliga för ett annat. I denna studie har de olika resultaten av jourhemsplaceringarna

bekräftat detta. För vissa av ungdomarna har situationen förändrats på ett positivt sätt, även om de upplevt svårigheter ser de båda ljusst på framtiden och sin sociala situation. Självbilden är mer positiv nu än tidigare. Andra ungdomar i studien ser annorlunda på situationen. I vissa fall upplevs svårigheter med att utveckla sin självbild och hitta sig själv på grund av att ha blivit placerade i jourhem. De upplever även känslor av rotlöshet. Detta resultat påvisar vikten av att man i egenskap av socialarbetare har barnens och ungdomarnas direkta upplevelser och framtid i åtanke. Det är tydligt att självbilden påverkas av en jourhemsplacering, detta kan ske både i positiv och negativ riktning beroende på situation och individ.

6.1 Förslag till vidare forskning

Denna studie fokuserar inte på anknytningen till den biologiska familjen, men ungdomarna har även diskuterat dessa relationer. Framförallt när det kommer till berättelser om rotlöshet. Familjerelationerna har också en påverkan på ungdomarnas självbild, vilket tidigare forskning också visat (Andersson, 1995, 2004, Vinnerljung, 1996, Westberg & Tilander, 2010). Andersson (1995, 2004) framhåller att det är viktigt med anknytning till den biologiska familjen för ungdomars självkänsla och välmående. Dessa ungdomar har inga vuxenkontakter kvar från sina tidigare boenden och påvisar att känslomässigt dåligt mående under intervjuens gång. Ungdomarna som har kvar vuxenkontakter från sin biologiska familj påvisar ett bättre känslomässigt mående. Andersson (1995, 2004) framhåller att anknytningsmönstret inte är det enda att ta hänsyn till i dessa situationer, men det är att beakta. Det vore intressant att som vidare forskning undersöka huruvida anknytningen till vuxna och tillhörigheten till sociala grupper samspelar i skapandet av ungdomars självbild.

Referenser

- Abercrombie, Nicholas, Turner, Bryan S. & Hill, Stephen (1994). *Penguin dictionary of sociology*. 3. ed. Harmondsworth: Penguin
- Andersson, Gunvor (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur
- Andersson, Gunvor (2004). Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child and Family Social Work*, 10, 43-56.
- Becker, Howard S. (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Fernandez, Elizabeth (2006). How Children experience fostering outcomes: participatory research with children. *Child and Family Social Work*, 12, 349-359.
- Johansson, Sofie, Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2006). *Tonåringar som inte kan bo hemma: en utvärdering av jourhemspoolen i nordvästra Stockholm*. Ockelbo: Tryckpaketet
- Kajiser, Lars & Öhlander, Magnus (2011). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur
- May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Mead, George H. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället: från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos
- Svenning, Conny (2003). *Metodboken*. 5:e uppl. Eslöv: Lorentz förlag
- Tarrant, Mark., MacKenzie, Liam., & Hewitt, Lisa A. (2006). Friendship group identification, multidimensional self-concept and experience of developmental tasks in adolescence. *Journal of Adolescence*, 29, 627-640.
- Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber
- Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Trost, Jan & Levin, Irene (2004). *Att förstå vardagen: med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. 3., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Vinnerljung, Bo (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Diss. Lund: Arkiv förlag
- Westberg, Monica & Tilander, Kristian (2010). *Att lära av fosterbarn: åtta års arbete med intervjuer med före detta fosterbarn*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset

Elektroniska källor

Barnombudsmannens hemsida. Hämtad 2013-04-27 från:

<http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/>

Nationalencyklopedins hemsida. Hämtad 2013-04-30 från: <http://www.ne.se/lang/familjehem>

Nationalencyklopedins hemsida. Hämtad 2013-05-02 från: <http://www.ne.se/sok?q=jourhem>

Bilaga

Intervjuguide

Tema 1: Bakgrund

- Ålder?
- Antal gånger individen varit jourhemsplacerad?
- Ålder vid första placeringstillfället?
- Bytt skola på grund av placeringen?

Tema 2: Omgivning

- Hur ser umgängeskretsen ut idag?
- På vilket sätt har umgängeskretsen förändrats sedan jourhemsplaceringen?
- Upplevt bemötande av omgivningen?

Tema 3: Skolan

- Hur ser skolsituationen ut?
- Hur ser umgänget i skolan ut?
- Upplevt bemötande i skolan?

Tema 4: Anpassning

- Vad har förändrats sedan ungdomen flyttade?
- På vilket sätt har det förändrats?

Tema 5: Ungdomens egna tankar